

ΕΡΩΤΟΚΡΙΤΟΣ

ΜΕΡΟΣ Α'

Toū κύκλου τὰ γυρίσματα

(1 - 102)

Τοῦ κύκλου τὰ γυρίσματα π' ἀνεβοκατεβαίνου,
 καὶ τοῦ τροχοῦ, π' ὥρες ψηλὰ κι ὥρες στὰ βάθη πηαίνου,
 μὲ τοῦ καιροῦ τ' ἀλλάματα π' ἀναταημὸ δὲν ἔχουν,
 μὰ στὸ καλὸ κι εἰς τὸ κακὸ περιπατοῦν καὶ τρέχουν,
 καὶ τῶν ἀρμάτων οἱ ταραχές, δχθριτες καὶ τὰ βάρη,
 τοῦ ἔρωτα οἱ μπόρετες καὶ τῆ φιλιάς ἡ χάρη,
 αὐτάνα μ' ἐκινήσασι τὴ σήμερον ἡμέρα
 ν' ἀναθιβάλω καὶ νὰ πᾶ τὰ κάμαν καὶ τὰ φέρα
 'ς μιὰν κόρη κι ἔναν ἄγγουρο, ποὺ μπερδευτῆκα ὁμάδι

σὲ μιὰ φιλιὰν ἀμάλαγη μὲ δίχως ἀστημάδι·
 κι ὅποιος τοῦ πόθου δούλεψε εἰσὲ καιρὸν κιανένα,
 ἀς ἔρθη νὰ τ' ἀφουκραστῇ δ.τ' εἶναι ἐδῶ γραμμένα,
 νὰ πάρῃ ξόμπλι κι ἀρμηνειά βαθιά νὰ θεμελιώνῃ
 πάντα σ' ἀμάλαγη φιλιά, ὅποὺ νὰ μὴν κομπώνῃ·
 γιατὶ ὅποιος δίχως πιβουλιὰ τὸν πόθον του ξετρέχει,
 εἰς τὴν ἀρχὴ ἀ βασανιστῇ, καλὸ τὸ τέλος ἔχει.
 'Αφουκραστῆτε, τὸ λοιπό, κι ὅς πιάνη ὅπού 'χει γνώση,
 γιά νὰ κατέχῃ ἄλλοις βουλὴ κι ἀπόκριση νὰ δώσῃ.
 Στοὺς περαζόμενους καιρούς, ποὺ οἱ Ἑλληνες δρίζα,
 κι ὅποὺ δὲν είχε ἡ πίστη τως θεμέλιο μηδὲ ρίζα, 20
 τότες μιὰ ἀγάπη, μπιστικὴ στὸν κόσμο φανερώθη,
 κι ἐγράφτη μέσα στὴν καρδιὰ κι οὐδὲ ποτὲ την λιώθη.
 καὶ μὲ τιμὴ ἡσα δυὸ κορμιὰ στοὺ πόθου τὸ καμίνι,
 καὶ κάμωμα πολλὰ ἀκριβδ. σ' ἔτοιους καιροὺς ἐγίνη
 εἰς τὴν Ἀθήνα, ποὺ τονε την μάθησης ἡ βρῶσις
 καὶ τὸ θρονι, τῆς ἀρετῆς κι ὁ ποταμὸς την γνώσης,
 Ρήγας μεγάλος δρίζε τὴν ἄξα χώρα κείνη
 μ' ἄλλες πολλές, κι εἰς ἀντρειγές ἔξακουστὸς ἐγίνη.

Ο νότος τοῦ οὐρανοῦ νότος τοῦ πατέρος την πεισμένην την ανησυχηστημένην την
 Ερωτική την ποδούλη δούλεψε! ὅποιος την πειστησε (εύθετες) τοῦν Ερωτικής
 νιώσει τὸν ἔρωτα.— 18 ἀλλοδ! στελλον. Κατοι : ελλαγή (ελλαγή ήτε — (ελλαγή τοῦ αλλοδαπού)

‘Ηράκλη τὸν ἐλέγασι, ξεχωριστὸν ἀπὸ τῆς ἄλλους,
ποπανωθιόν τοῦ φρόνιμους, πρῶτος εἰς τοῖς μεγάλους, 30
ξετελειωμένος βασιλιός, πλιὰ δέξος σὲ πᾶσα τρόπο,
ποὺ οἱ ἐμιλίες του ἡσαν σκολειό καὶ νόμος τῶν ἀθρώπω.
‘Απὸ μικρὸς παντρεύτηκε καὶ ἐσυντροφιάστη ὁμάδι
μὲ ταῖρι, ποὺ ποτὲ κιανεῖς δὲν τοῦ ἔρισκε ψεγάδι·
‘Αρτέμη τὴν ἐλέγασι τῇ Ρήγισσαν ἐκείνη,
ἄλλη κιαμιὰ στὴ φρόνεψῃ ἵσα την δὲν ἐγίνη·
κι οἱ δυὸς σομπροπατούσανε, στὴ ζυγαρὰν ἐσάζα,
στὴν δρεζην εὐρίσκουνταν, στὸν πόθον ἐταιρίαζα·
ἀγαπημένον ἀντρόγυνον ἥτονε πλιὰ παρ’ ἄλλο,
καὶ μόνον ἔνα λογισμὸν εἶχαν πολλὰ μεγάλο, 40
γιατὶ ἥσαν χρόνους ἀνταμίδες καὶ τέκνο δὲν ἐκάμα,
σ’ ἔγνοια μεγάλη καὶ καημῷ τες ἥβανε αὐτὸν τὸ πράμα·
κάρβουνο μὲς στὰ σωθικὰ τες ἥβραζε νύκτα μέρα,
μήν ἔχοντας κλερονομά σιμώνοντας τὰ γέρα.
Τὸν Ἡλίο καὶ τὸν Οὐρανὸν συχνιὰ παρακαλούσα,
γιὰ νὰ τες ἀξώσῃ καὶ νὰ δοῦν παιδί, ποὺ πεθυμοδσα.
Περνοῦν οἱ χρόνοι κι οἱ καιροί, κι ἡ Ρήγισσα γαστρώθη,
κι ὁ Ρήγας ἐκ τὸ λογισμὸν καὶ βάρος ἐλυτρώθη.
‘Αγάλια ἀγάλια σίμωσε κι ἥρθεν ἐκείν’ ἡ ὥρα,
νὰ γεννηθῇ κλερονομιά, ν’ ἀναγαλλιάσῃ ἡ χώρα· 50
μιὰ θυγατέραν ἥκαμε, πούν ’φεξε τὸ παλάτι
κείνη τὴν ὥρα ποὺ ἡ μαμμή στὰ χέρια τὴν ἐκράτει·
θαράπιο κι ἀναγάλλιασῃ, χαρά πολλὰ μεγάλη
ὁ Ρήγας μὲ τὴ Ρήγισσαν ἐπήρασιν κι οἱ ἄλλοι·
τοῦ χώρας σπίτια καὶ στενά σοῦ φαίνετο γελούσα,
κι οἱ γειτονίες ἔχαιρουντα, κι οἱ τόποι ἀναγαλλιοῦσα.
‘Ηρχισε κι ἐμεγάλωνε τὸ δροσερὸ κλωνάρι,
κι ἐπλήθαινε στὴν δομοφιά, στὴ γνώση κι εἰς τὴ χάρη·
ἐγίνηκε τῆς ἡλικιᾶς, παντόθες ἐγρικήθη 60
πῶς γιὰ νὰ τὸ ‘χου θάμασμα στὸν κόσμον ἐγεννήθη·
καὶ τ’ ὅνομά της τὸ γλυκὺν τὸ λέγαν ‘Αρετούσα,
οἱ δομοφιές τες ἥσαν πολλές, τὰ κάλλη τες ἥσαν πλούσια.

37 σομπροπατούσανε: συμβάδιζαν (στὴν ἡλικιᾶ).—45 τὸν Ἡλίο καὶ τὸν Οὐρανό·
κι ἔδω καὶ παντόδ ἀποτῆτες δὲν ἔχεντα πῶς οἱ ἥρωες του ζοῦν στὴν εἰδωλολατρικὴ ἐποχὴ¹
(βλ. στ. 19-20).—59 ἐγίνηκε τῆς ἡλικιᾶς: ἔφτασε σὲ ὥριμη ἡλικιά.

χαριτωμένο θηλυκὸ τὴν ἥκαμεν ἡ φύση,
κι ἵσα την δὲν εὑρίσκετο σ’ Ἀνατολὴ καὶ Δύση·
μ’ δλες τσὶ χάρες κι ἀρετὲς ἥτονε στολισμένη,
εὐγενικὴ καὶ τακτικὴ, πολλὰ χαριτωμένη·
καὶ σὰ βασίλισσας παιδὶ καὶ ρήγα θυγατέρα,
πόθῳ μεγάλον ἥβανε στὸ γράμμα νύκτα μέρα·
έκαμπαρθανασὶν τηνε ὁ κύρης τση κι ἡ μάνα,
κι ἐπάψασιν οἱ λογισμοί, κι οἱ πόνοι τως ἐγιάνα. 70
Είχεν ὁ Βασιλιός πολλοὺς μὲ φρόνεψῃ καὶ πλούτη,
συμβουλατόροι τοῦ ‘σανε οἱ μπιστεμένοι τοῦτοι·
μ’ ἀπ’ δλους είχεν ἀκριβό πάντα στὴ συντροφιά του
ἔνεν, διοπού Πεζόστρατον ἐκράζαν τ’ ὄνομά του·
τοῦ παλατιοῦ ἥτο θαρρετός, ξεχωριστός παρ’ ἄλλο,
καὶ διχωστάς του ὁ Βασιλιός δὲν ἥκαν’ ἔνα ζάλο.
Είχεν κι ἀντὸς ἔναν ὅγιο πολλὰ κανακεμένο·
φρόνιμο κι ἀξαζόμενο, ζαχαροζυμωμένο·
ἥτονε δεκοκτὼ χρονῶ, μά ‘χε γερόντου γνώση,
τὰ λόγια τοῦ ‘σανε θροφή, κι ἡ ἀμηνειά του βρώση· 80
καὶ τ’ ὄνομα του νιούτσικου Ρωτόκριτο τὸ λέγα,
ἥτονε τες ἀρετῆς πηγὴ καὶ τες ἀρχοντιᾶς ἡ φλέγα,
κι δλες τσὶ χάρες ποὺ ούρανός καὶ τ’ ἀστρη ἐγεννήσα,
μ’ δλες τὸν ἐμοιράνσι, μ’ δλες τὸν ἐστολίσι.
Πάντα μὲ καταστάμενους ἥπραστε, καὶ ἔχετρέχει
νὰ μάθῃ ἐκείνα πούν ’δαστ κι ὁ νοῦς δὲν τὰ κατέχει.
Θέλει σ’ ἐκείνο τὸν καιρὸ τὸ πρικοριζικόν του,
καὶ πράμα ποὺ δὲν ἤμοιαζε βάνει στὸ λογισμὸν του·
ἐστοντας καὶ καθημερνὸν νὰ πηγαίνη στὸ παλάτι,
ὁ Ρήγας γιὰ τὸν κύρην του σὰν τέκνο τὸν ἐκράτει· 90
ἀμε ταχιά, πήγαινε ἀργά, θώρεις τὴν ‘Αρετούσα,
μέσα ἡ καρδιά του λάμπανε, τὰ σωθικὰ κεντοῦσα·
ἀγάλια ἀγάλια σ’ ἐφωτιὰ καὶ πόθῳ ἐκινάτο,
πείραξην είχε λογισμοῦ κι οὐδ’ ἔτρω’ οὐδὲ κοιμᾶτο·
ἡ γνώση του δὲν τοῦ βουηθᾶ, ὁ πόθος τὸν ἐνίκα,
πλιὸ δὲ γνωρίζει τὸ καλὸ μηδὲ πρεπὸν ἐγρίκα·

85 μὲ καταστάμενους: πάντοτε συναναστρεφόταν ἀνθρώπους ἡλικιωμένους, σο-
βαρούς.—90 γιὰ τὸν κύρην του: γιὰ χάρη (λόγω) τοῦ πατέρα του. —91 μὲ τὸ νὰ πηγαίνη
πρωὶ βράδυ (στὸ παλάτι), καὶ μὲ τὸ νὰ βλέπῃ τὴν ‘Αρετούσα.

τὴν Ἀρετούσα μὲ κρουφὸ πόθο κι ἀγάπη ἐθώρει,
μὰ σ' ἔτοι πράμα ἔγνοια κιαμὰ δὲν εἶχε αὐτεῖν' ἡ κόρη·
λίγη ἀφορμή το στὴν ἀρχὴ ποὺ σκλάβωσε τὰ μέλη,
μὲ λίγο τὸν ἐπλάνεσε τὸ πίβουλο κοπέλι· 100
τὸ λίγο γίνηκε πολὺ, καὶ τὸ πολὺ νὰ κάμη
ἀρχίνισεν ἀποκλαμούς, σὰ οἱ ρίζες στὸ καλάμι.

Tὸ τραγοῦδι καὶ τὸ λαγοῦτο

(383 - 408)

Κι ἀρχίνισεν ἀπὸ λιγοῦ νὰ πράσσῃ στὸ παλάτι,
τὴν ἀρμηνειὰ τοῦ φίλου του καὶ τὴ βουλῆν του κράτει.
Μά 'σφαλεν εἰς τὰ λόγιαζε κι εἰς τὰ 'τασσε νὰ κάμη,
καὶ τὸ κορμίν του ἐσούρωνε κι ἥτρεμε σὰν καλάμι,
καὶ μὴ μπορώντας νὰ βαστᾶν τὸ μάκρος ἐκ τὴν κόρη,
ἐβάλθηκε τοὶ πόνους του νὰ συγκερνᾶ ὃς ἐμπόρει.
Κι ὄντεν ἡ νύκτα ἡ δροσερὴ κάθ' ἀθρωπὸ ἀναπεύγει,
καὶ κάθε ζὸ νὰ κοιμηθῇ τόπο νὰ βρῆ γυρεύγει, 390
ηπαιρνε τὸ λαγοῦτον του κι ἐσιγανοποράτει,
κι ἐκτύπων τὸ γλυκιὰ γλυκιὰ ἀνάδια στὸ παλάτι.
'Ητον ἡ χέρα ζάχαρη, φωνή 'χε σὰν ἀηδόνι,
κάθε καρδιὰ νὰ τοῦ γρικᾶ κλαίει κι ἀναδακρυώνει.
'Ηλεγε κι ἀνεθίβανε τῆς ἐρωτᾶς τὰ πάθη,
καὶ πᾶς σ' ἀγάπη ἐμπέρδεσε κι ἐψύγη κι ἐμαράθη.
Κάθε καρδιὰ ἀνελάμπανε, ἀν ἡτο σὰν τὸ χιόνι,
σ' ἔτοια γλυκότατη φωνή κοντὰ νὰ τσῆ σιμώνη.
'Εμέρων' δὲν τ' ὅγρια, τὰ δυνατὰ ἀπαλαίνα,
στὸ νοῦν τ' ἀθρώπου δ, τ' ἥλεγε μὲ λύπηση πομένα· 400
ἐμίλειε παραπόνεσες ποὺ τοὶ καρδιές ἐσφάζα,
τὸ μάρμαρον ἐσπούσανε, τὸ κρούσταλλον ἐβράζα.
'Ημνογε καὶ τοῦ φίλου του ὅγιὰ νὰ τοῦ πιστεύῃ,
πῶς μετ' αὐτὰ θὲ νὰ περνᾶ κι ἄλλο νὰ μὴ γυρεύῃ.

100 τὸ πίβουλο κοπέλι δ 'Ἐρωτας.

383 ἀπὸ λιγοῦ: νὰ συχνᾶζη ἀραιότερα στὸ παλάτι.— 384 τοῦ φίλου του τοῦ Πολύδωρου, ποὺ τὸν συμβούλευε καὶ τοῦ ὑποδείκνυε πόσο ἀταίριαστος ἦταν ὁ Ἐρωτάς τον πρὸς τὴ βασιλοπούλα.

Λέει τοῦ: «Φίλε, ἐβάλθηκα τραγούδι καὶ λαγοῦτο
γλήγορα νὰ μὲ γιάνουσι στὸ λογισμὸν ἐτοῦτο.
Σὰν τραγουδῆσω καὶ νὰ πᾶ τὸν πόνο ποὺ μὲ κρίνει,
μοῦ φαίνεται πῶς εἰν' νερὸ καὶ τὴ φωτιὰ μοῦ σβήνει».

(419 - 466)

Καὶ τὴν αὐγὴ, πρὶ ἄλλος τοὶ δῆ, στὸ σπίτιν ἐγιαγέρνα,
κι δ 'Ρήγας μὲ τὴ Ρήγισσα πολλὴ χαράν ἐπαΐρνα 420
νὰ τοῦ γρικοῦ νὰ τραγοῦδῃ κι ἔτσι γλυκιὰ νὰ λέγῃ
τοῦ 'Ἐρωτα τοὶ πονηριές, τοὶ πράξες του νὰ ψέγῃ.
Μ' ἀπ' δλους τς ἄλλους πλιὰ γλυκιὰ ἡσα στὴν Ἀρετούσα,
καὶ τὰ τραγούδια ξυπνητὴ συχνιὰ τὴν ἐκρατοῦσα,
κι δληνυκτὶς ἀνάπαγη δὲν εἶχε, νὰ λογιάζῃ
ποιὸς εἶναι αὐτὸς ποὺ τραγουδεῖ καὶ βαραναστενάζει·
καὶ μέρα νύκτα ἡ πεθυμιὰ πληθαίνει νὰ τ' ἀκούῃ,
μὴ γνώθοντας κι δ 'Ἐρωτας, δντε γελᾶ, μῆς κρούει.
Ἐδρίσκετο ταχιὰ κι ἀργὰ πάντα στὴ συντροφιὰ τοη
κείνη ποὺ τὴν ἐβύζασε, Φροσύνη τ' ὄνομά τοη. 430
'Ἐτούτη χρόνους καὶ καιροὺς ἥτονε στὸ παλάτι,
τὴ Ρηγοπούλα βύζασε κι ὡς μάνα τὴν ἐκράτει
στὴ βλέπησήν της ἐτούνης τὴν εἰχαστι δοσμένη,
γιατ' ἥτον ἄξα, φρόνιμη, περίσσα τιμημένη.
Καὶ μὲ τὴ Νέναν τση συχνιὰ ἐμίλειε τοῦτα κείνα,
πάντα γιὰ τὸν τραγουδιστὴ ἀθιβολὲς ἐκίνα,
κι δληνυκτὶς νὰ τραγοῦδῃ τόσο πολλὰ ἥρεσέ τοη,
ποὺ ὑπνον εἰς τὰ μάτια τση δὲν ἥβανε ποτέ τοη·
ηπαιρνε τὰ τραγούδια του, συχνιὰ τὰ ξαναλέγει,
κι ἐρχίνισεν ἀπὸ μακρὰ δ πόθος νὰ δοξεύῃ, 440
καὶ δίχως νὰ τόνε θωρῆ, μὲ τὰ τραγούδια αὐτεῖνα
σ' ἀγάπην ἐμπερδεύγετο κι εἰς πεθυμιὰν ἐκίνα,
κι δξύπνα καὶ τὴ Νέναν τση, κι ἐμίλειε μετά κείνη,
κουρφὰ κλεφτὰ τὴν πάτασσε τοῦ 'Ἐρωτα ἡ δδύνη.
'Οποιο τραγοῦδι το' ἥρεσε, ηπιανε κι ἤγραφέν το,
ἐθώρειεν, ξαναθύρειεν το, ξεστήχου μάθαινέν το.
Τὸ σύθεμα τοῦ τραγουδιοῦ καὶ τοῦ σκοποῦ ἡ γλυκότη
ἐσκλάβωνε συργουλιστὰ τση κορασᾶς τὴν νιότη.

446 ξεστήχου: ἐκ στήθους, ἀπ' ἔξω.

μὰ πάντα του ὥς καὶ τὴ μαλιὰ μὲ γέλιο τὴν κάνει
καλοσυνάτος σὰν αὐτὸς στὸν κόσμο δὲν ἐφάνη, 290

Γλυκάρετος ἐκράζετο, κοντά 'ρθε πού 'σα οἱ ἄλλοι,
μὲ σπλάχνος τς ἔχαιρέτησε καὶ μ' ἀρχοντιὰ μεγάλη,
κι δῆλοι τὸν ἀγαπήσασι δίχως νὰ τὸν γνωρίζουν,
γιατὶ οἱ ἄθοι τῆς ἀρχοντιᾶς ἀπὸ μακρὰ μυρίζουν.
Τὸ Ρήγαν ἐπροσκόνησε καὶ τ' ὅνομά του γράφει·
φαρὶν ἐκαβαλίκευγε λεύτερο σὰν τὸ λάφι.

ἥτο στὸ στήθος κόκκινο, μαῦρο ἦτον ἡ ὄρα του,
ψαρὰ τὰ πόδια κι ὁ λαιμὸς καὶ μούρτζινη ἡ τριχιά του,
δλάσπρα τὰ καπούλια του, πολλὰ δλονῶν ἀρέσει,
γύρου τριγύρου στέκουσιν κι ἔχουν τοὺς στὴ μέση. 300

Δικτάπην εἶχε φορεσύ κι ὅλη χρυσοπλεμένη,
κι εἰς καθεμιὰ ἀπὸ τοῖς θελιές καρδιὰ σαίτεμένη.
'Απόσταν ἦτον μικρὸς ἀγάπητος μιὰ κόρη,
καὶ νὰ τὴ βγάλῃ ἀπὸ τὸ νοῦ ποτὲ του δὲν ἐμπόρει,
πάντα τὴν εἶχε 'ς τοῇ καρδιᾶς τὰ βάθη ριζωμένη,
κι δύον ἐπέρναν ὁ καιρὸς ἡ παίδα του πληθαίνει.

'Η ζουραφιὰ τοῇ κεφαλῆς κι ὁ στίχος ὅτι λάλει,
ἥδειχνε τὴν ἐμπόρεση τς ἀγάπης τὴ μεγάλη.
Εἶχε φεγγάρι λαμπυρὸ καὶ στρογγυλὸ γεμάτο,
κι ἔνα δεντρὸ πολλὰ ξερὸ στὸ φέγγος ἀποκάτω, 310
καὶ πάλι ἀνάδια ἄλλο δεντρὸ μὲ τ' ἄθη, μὲ τὰ μῆλα,
κι ὁ 'Ἐρωτας κοιμότανε στὰ δροσερά του φύλλα.

Τὸ γράμμαν ἐφανέρωνε κι ἐκεῖνο ξεδιαλύνει
γιὰ ἵντα τὸ ἔνα εἶναι χλωρό, τ' ἄλλο ξερὸν ἐγίνη:
«Στὴ γέμωση τοῦ φεγγαριοῦ ἄλλο δεντρὸ δὲν πιάνει,
μόνο τς ἀγάπης τὸ δεντρὸ ποὺ πάντα ρίζες κάνει».
Μὲ σπλάχνος ἔχαιρέτησε δλούς, μικροὺς μεγάλους,
κι ἀπόκει 'ς τόπο κι εἰς ἀδειὰ ἐσύρθη σὰν καὶ τς ἄλλους,

'Ο Καραμανίτης

'Ἐπρόβαλεν ώσαν θεριὸ ἔνας Καραμανίτης,
ὅπον 'χεν ὀχθίτα πολλὴ μὲ τὸ νησὶ τῆς Κρήτης. 320
'Ητον ἀφέντης δυνατὸς καὶ πλούσος καὶ μεγάλος,
'ς κείνα τὰ μέρη σὰν αὐτὸς δὲν ἐγεννήθη ἄλλος.

δὲν ἐπροσκύνα οὐδὲ Οὐρανόν, 'Αστρα, οὐδὲ Σελήνη,
τὸν κόσμον ἐφοβέριζε μὲ τὴ θωριὰν ἐκείνη·

εἰς τὸ σπαθίν του πίστευγε κι ἐκεῖνον ἐπροσκύνα,
πάντα πολέμους κι ὅχθριτες, πάντα μαλιές ἐκίνα.
'Ητονε κακοσύβαστος καὶ δύσκολος περίσσα,
εἰς τὴ μαλιὰν ἔχαιρετο καὶ τὴν ἀγάπη ἐμίσα.

Σπιδόλιοντας ἐκράζετο, κι ὡς ἤρθεν εἰς τὸ Ρήγα, 330
μὲ γρίνιες ἔχαιρέτησε κι ἐμίλησε καὶ λίγα.
Ποτὲ τὸν δὲν ἐγέλασε, μὰ πάντα του λογιάζει,
κι εἰν' ἡ λαλιὰ του ἡ σιγανὴ σὰν ἄλλου σὸντε φωνιάζει·

μιλώντας ἐφοβέριζε, μὲ τὴ θωριὰν του βλάφτει,
καὶ μιὰ πλεξόνδα κρέμουντον εἰς τὸ 'να του ριζαύτι.
'Εκαβαλίκευγε ἐνα ζὸ ἀγριότατο περίσσα,
ὅπου τὸ φοβηθῆκασι στὸ φόρο ὅσοι κι ἄν ἡσα·
ὄρα 'χε σὰν κατόπαρδος καὶ πόδια σὰ βουβάλι,
καὶ μάτια σὰν ἀγριόκατος, κι ἡ γλώσσα του μεγάλη·
ἥτον ἡ τρίχα του ψαρή, μπαλώματα γεμάτη
κόκκινα, μαῦρα, μούρτζινα σ' ὅλον του τὸ δερμάτι. 340

'Ητο λιγνὸ καὶ λεύτερο, στὸ γλάκι δὲν τὸ σώνει,
νά 'ν' κι ἀπὸ χέρα δυνατὴ, σαίτα οὐδὲ βελτόνι.
Συχνιὰ συχνιὰ 'συρνε φωνές, μὰ δὲ χιλιμιντρίζει,
ἀμ' εἴχεν ἀγρια τὴ φωνή, καὶ σὰ θεριὸ μουγκρίζει.
'Ωσάν ἐγράφτη στοῦ Ρηγὸς καὶ τ' ὅνομά του λέγει,
γιὰ νὰ σταθῇ τόπο πολύ, μεγάλη ἀδειὰ γυρεύγει·
οἱ κάμποι δὲν τ' ἀρέσουσι κι ὁ τόπος δὲν τὸν παίρνει,
κι ἐπά κι ἐκεὶ μὲ τὸ φαρὶ συχνοπηαινογιαγέρνει.

Εἴχεν κι ἀπάνω στ' ἄρματα βαλμένο 'να δερμάτι
'νοδὶς λιονταριοῦ, ποὺ σκότωσε στὰ δάση ποὺ πορπάτει, 350
κι ἐκρέμουνταν τοῦ λιονταριοῦ τὰ πόδια ὁμπρὸς στὰ στήθη—
πολλὰ 'χε δυνατὴ καρδιὰ ποὺ δὲν τὸν ἐφοβήθη.

Συχνιὰ συχνιὰ τοῦ λιονταριοῦ τὰ πόδια ἔτσι σαλεῦγα,
ποὺ φαίνετο πῶς ἀρθρωπὸ ν' ἀρπάζουν ἐγυρεύγα.

323 δὲν ἐπροσκύνα οὐδὲ Οὐρανόν: δὲν προσκυνοῦσε δηλ. τοὺς θεοὺς ποὺ προσκυνοῦσαν οἱ ἄλλοι (βλ. A 45), ἢταν ἀπίστος.—329 Τὸ δόνομα τοῦ Καραμανίτη (δότες καὶ τοῦ ἀφέντη τῆς Αξιᾶς, στ. 291) είναι δηλωτικό τοῦ ἥθους του: εἶναι σύνθετο ἀπὸ τὸ σπίδα (ἀσπίδα—έχιδνα) καὶ λιόντας (λιοντάρι).—331 πάντα του λογιάζει: πάντοτε εἶναι συλλογισμένος, κατσουφιασμένος.—337 κατόπαρδος: πάρδαλις, πάνθηρας.

Καὶ δίχως νὰ στραφῇ νὰ δῆ τις ἄλλους νὰ χαιρετήσῃ,
καὶ δίχως νὰ συγκατεβῇ ἀθρώπου νὰ μιλήσῃ,
ἐγρίνια πρὸς τὸν οὐρανό, ἐγρίνια στὸν ἀέρα,
ἡ ὄψη τοῦ φανέρων τὰ 'κανε μὲ τὴ χέρα.
Ἡ φορεσά του κι ἡ θωρὰ καὶ τὸ φαρίν διμάδι
ἔδειχναν πῶς εἰν' δάιμονας κι ἐβγῆκ' ἀπὸ τὸν Ἀδη. 360
Στὴν κεφαλή 'χε δόλμανρο τὸ Χάρο μὲ δρεπάνι,
καὶ μὲ τὸ αἷμα γράμματα κι δχι μὲ τὸ μελάνι,
κι ἐλέγαν: «Οποιος μὲ θωρεῖ ἄς τρέμη κι ἄς φοβᾶται,
καὶ τὸ σπαθὶ ὅπου βαστῶ κιανένα δὲ λυπᾶται».

'Ο γιός τοῦ Ρήγα τοῦ Βυζάντιου

Μὲ στόλιση βασιλικὴ καὶ πλούσια πλιὰ παρ' ἄλλη
καὶ μ' ἐπαρσες ρηγατικὲς καὶ μ' ἀφεντιὰ μεγάλη,
ἐπρόβαλεν ὥστὲν ἀτός στ' ἄλογο καβαλάρης
τοῦ Ρήγα τοῦ Βυζάντιου ὁ γιός ὁ κανακάρης
μὲ καβαλάρους εἴκοσι κι εἴκοσι πεζολάτες,
κι ἀπὸ μακρὰ πλουμίζασι κι ἐλάμπασιν οἱ στράτες. 370
Τοὶ πεζολάτες είχε ὄμπρός, χρυσὰ ἄρματα φοροῦσα,
καὶ τὰ σπαθιὰ βαστοῦ γδυμνύ ἔκει ποὺ πορπατοῦσα,
κι οἱ καβαλάροι ὀπίσω του ὄμορφοστολισμένοι,
καὶ παραστέκα τ' ἀφεντός, σὰν ἡσα μαθημένοι
κι ὄμπρός ἀπ' ὅλους ἡρχονταν πεζοί, δχι καβαλάροι,
νέοι ὀκτὼ ξαρμάτωτοι τοῦ βασιλιοῦ ἀλογάροι,
ἐνοῦς καιροῦ, ἐνοῦς κορμιοῦ, μιὰ φορεσά ντυμένοι,
σγουροί, ξαθοί, μακροί, λιγνοί κι ὄμορφοκαμαμένοι.
Πάνε μὲ ζάλα μετρητά, μὲ διῶμα πορπατοῦσι,
κι δλοι τοὶ μυριορέγουνται κείνοι ποὺ τοὶ θωροῦσι' 380
κι ἐσύρνασι κι ὀκτὼ ἄλογα, ποὺ ἄλλα σὰν κι ἐκεῖνα
στὸ στύβλο τὸ ρηγατικὸ δὲν ἡσα οὖδ' ἐπομεῖνα,
τρία μαδρα, τρία κόκκινα, κι ἕνα ψαρὸ μεγάλο,
κι ἕνα στὶ μέση μούρτζινο ποὺ πήδα 'ς κάθε ζάλο.
Μὰ ὄμπρός ἀπ' ὅλους ἡρχονταν τέσσερεις καβαλάροι,
στὴ μαστοριὰ τοῇ σάλπιγγας είχα μεγάλη χάρη.

366 μ' ἐπαρσες ρηγατικὲς: μὲ βασιλικὴ μεγαλοπρέπεια.—377 ἐνοῦς καιροῦ: τῆς ίδιας ἡλικίας.

μ' ἔτοια φυσηματιὰ γλυκιὰ ἔξέραν καὶ λαλοῦσα,
ποὺ φαίνετο σου καὶ πουλιὰ ἡσαν καὶ κιλαηδοῦσα.

Τ' ἄλογο ποὺ ὁ Ρηγόπουλος ἦτονε καβαλάρης
είχε μεγάλη δύναμη, ἵτο μεγάλης χάρης: 390
ἔπηδα μὲ τὰ τέσσερα ἀπάνω στὸν ἄέρα,
πολλὰ θαμάσματα 'καμε ἐκείνην τὴν ἡμέρα.
Τὸ 'χεν πηδήξει στὰ ψηλά, στὴ γῆς νὰ μὴν ἀγγίζῃ,
ἐτσίνα κι ἀγριεύγουντον κι ώστὲ θεριὸ μουγκρίζει,
καὶ δίχως νὰ πατῇ στὴ γῆς, καθὼς ἀναθιβάνω,
ἡριχνεν ἐκατὸ τσινιές στὸν ἄνεμον ἀπάνω.
Ἐτοῦτα δλα τὰ 'κανεν ἀφέντης ποὺ τ' ὀρίζει,
κι ὅπου τὴ γνώμην του γρικᾶ, τοὶ πράξες του γνωρίζει.

Πάλι ἡστεκε στὸ χέριν του, πράμα 'τονε μεγάλο,
νὰ τὸ μερώνη σὰν ἀρνί, νὰ δείχνη πῶς εἰν ἄλλο. 400

Ἄδειάσασι, ὃς τὸν εἰδασι, κι ἐκάμασίν του τόπο,
κι ἥλαψε σὰν ἀγερινὸς στὴ μέση τὸν ἀθρώπω.

Ἐφάνηκε ὃς ἐπρόβαλεν ἡ ἀφεντιὰ τὴν ἔχει,
καθένας τὸν ἐγνώρισε, κι ἄς μὴν τόνε κατέχη,
πῶς εἰν' ἀφέντης βασιλιός, ψηλοῦ δεντροῦ κλωνάρι,
γιατὶ τὸν συντροφιάζασι πεζοὶ καὶ καβαλάροι.

Πάει στοῦ Ρήγα τὸ ζιμιό, μὲ γνώση χαιρετᾶ το,
λίγα σαλεύγει τὸ κορμί, λίγα τὸ κλίνει κάτω,
ἐπέτετο κι ἐρέπτετο στὴν ἀφεντιὰ τὴν τόση,
στὴ μεγαλότητα κιανεῖς δὲν εἰν' νὰ τοῦ σιμώσῃ. 410

Πιστόφορος ἐκράζετο, ἐδέται τόνε λέσι,
ὅλοι τὸν ὀρεχτήκασι, πολλὰ ὀλωνῶν ἀρέσει.

'Η μονομαχία τοῦ Κρητικοῦ μὲ τὸν Καραμανήτη

(1039 - 1176)

Ἐπήγανε στοῦ Βασιλιοῦ, καὶ θέλημα τῶς δίδει
δγιά νὰ κάμουσιν κι οἱ δυὸ θανατερὸ παιγνίδι. 1040

Ὄρισε νὰ γενῇ ἡ μαλιὰ μακρὰ ἀπὸ τὸ πατάρι,
κι ἐκεῖ πρεμαζωκτήκασι πεζοὶ καὶ καβαλάροι.

395 καθὼς ἀναθιβάνω: Ετοὶ καθὼς τὸ λέω, πραγματικά.

'Αντρειεύγεται δόσο κι ἀν μπορῇ, τὸ δεῖλιασμα σκολάζει,
κι ἵντα νὰ πῆ τοῦ Ράκριτου κάθεται καὶ λογιάζει.
Τὸ παραθύρι σίδερα είχε, μὰ κείνη ἐμπόρει
τὰ βάσανά της νὰ μιλῇ ἡ πληγωμένη κόρη.
Κι οἱ δύο μποροῦσα νὰ μιλοῦ, ὁ γεῖς ἀπὸν τὸ δῶμα,
κι ἡ ἄλλῃ ἀπ' τὸ κατώγι της, νὰ λέσι μὲ τὸ στόμα
ἵντα 'τον τ' ἀνεπόλπιστο ποὺ τε εὔρεν ἔτσι αἰφνίδια,
καὶ νὰ τὰ λέν μὲ κλάματα κι δχι φιλιᾶς παιγνίδια.
Φροσύνη κακορίζικη, μ' ἵντα καρδιὰ ἀνίμενεις
τὸν ἄθρωπον ὅποὺ μισῆς, κι ἵντα 'χεις καὶ σωπαίνεις; 560
γιὰ νὰ μὴ δοῦν τὰ μάτια σου πράματα πλιὰ μεγάλα,
ἔτοιτα τὰ μικρότερα σ' ἀρχὴ κακή σ' ἐβάλα.
'Εσώπαινε, δὲν ἡθελε πλιό 'ς τοῦτα νὰ μιλήσῃ,
πολλὰ τὴν ἐλυπάτονε μήν πά νὰ ξαφορμίσῃ.
'Ηρθεν ἡ ὥρα κι ὁ καιρὸς νὰ μιληθοῦν τὰ πάθη
κι ὁ γεῖς τ' ἀλλοῦ τως τὰ κουρφά ν' ἀκούσῃ καὶ νὰ μάθῃ.
Στὸ παραθύρι ἡ 'Αρετὴ ἥστεκεν κι ἀνίμενει,
τὸ σκότος κεῖνο δὲ δειλιά, ὑπνος δὲν τὴν βαραίνει:
δίχως φωτιὰ ἡτον ἔκει, φοβώντας μήν περάσῃ
κιανεῖς καὶ δῆ ἀντιλάρισμα καὶ τὸ κακὸ λογιάσῃ. 570
Στὴ σκοτεινάγρα κάθουντον, κι ἡ Νέα τὴν ἀφήνει,
γιὰ τότες δὲν ἡθέλησε νὰ στέκη μετὰ κείνη.
'Ησωσεν ὁ Ρωτόκριτος εἰς τοῦ σταριοῦ τὸ σπίτι
καὶ ποιὰ μερά 'ναι ν' ἀνεβῆ γνωρίζει καὶ θωρεῖ τη.
Καὶ μόλο πού 'το δύσκολη στ' ἀνέβασμα, ἀντρειέντι,
πολλὰ πιδέξια ἀνέβηκε, χαλίκι σκιάς δὲν πέφτει.
'Ετούτο εἶναι φυσικὸ κεινῶν ὅποὺ ἀγαποῦσι,
εἰς ἔτοιες χρειές σὰ λάχουσι, πουλιά φτερὰ βαστοῦσι.
'Εσίμωσ' ὁ Ρωτόκριτος, στὸ παραθύρι ἀπλώνει,
κι ἀγαλινὰ καὶ σιγανά ποιὸς εἶναι φανερώνει. 580
Μὲ ταπεινότ' ἡ 'Αρετὴ τρέμοντας πιλογάται
μὲ μιὰ φωνὴ ἔτσι δαμινή, ποὺ δὲν καλογρικάται.
'Εφανερῶσαν το κι οἱ δύο πάς εἰν' ἔκει σωμένοι,
κι ἀπόκεις στέκου σὰ βουβοὶ κι ἡ γλώσσα τως σωπαίνει.
'Ητρεμ' ἔκείνη 'ς μιὰ μερά κι ἔκεινος εἰς τὴν ἄλλη,
κι ὁ γεῖς τὸν ἄλλο ἀνίμενε τὴν ἐμιλιὰ νὰ βγάλῃ.

573 εἰς τοῦ σταριοῦ τὸ σπίτι μὰ σιταποθήκη δίπλα στὸ κατώγι, ποὺ τὸ δῶμα της έφτανε μὲ τὸ σιδερένιο παράθυρο (βλ. στ. 385-394).

Μιὰν ὥρα στέκα ἀμίλητοι, καὶ τὰ πολλὰ ποὺ χάνα
ἐχάσαν τα, σοῦ φαίνεται, τὴν ὥρα ποὺ σιμῶνα.
Δὲν είχαν τὴν ἀποκοτιά τὰ θέλου νὰ μιλήσουν,
δὲν ξέρουν ἀπὸ ποιὰ μερὰ τὰ πάθη τως ν' ἀρχίσουν.
'Οσάν λαήνι ὅποὺ γενῆ πολλὰ πλατὺ στὸν πάτο 590
κι εἰς τὸ λαμπὸ πολλὰ στενὸ κι είναι νερὸ γεμάτο,
κι ὅποιος θελήσῃ καὶ βαλθῆ δξει νερὸ νὰ χύσῃ,
καὶ τὸ λαήνι μὲ τὴ βιά πρὸς χάμαι νὰ γορίσῃ,
μέσα κρατίζει τὸ νερὸ κι ἀπόξω δὲν τὸ βγάνει,
κι ὅστον τὸ γέρνει, τόσον πλιὰ μόνο τὸν κόπο χάνει
ἐδέετοι μοιάσσει κι αὐτοὶ κι ἡσα γεμάτοι πάθη,
ἡ ἀποκοτιά τως νὰ τὰ πῆ, ὡς ἐσιμᾶσα, ἐχάθη,
καὶ θέλοντας νὰ πονν πολλά, τὰ λίγα δὲ μποροῦσι,
τὸ στόμα τως ἐσώπαινε, μὲ τὴν καρδιὰ μιλοῦσι. 600
'Ητονε πρώτη ἡ 'Αρετὴ π' ἀρχίνισε νά λέγῃ
καὶ τρόπο πλιὰ δμορφύτερο καὶ τακτικὸ γυρεύγει,
κι ἀρχίζει νὰ τὸν ἐρωτᾷ, κι ἡ ἐμιλιὰ τες ἡ πρώτη
τοῦ 'πε: 'Γιάντα ζγουράφισες τὴν ἀσκημῆ μου νιότη
κι ἐκράτεις τηνε φυλακτὴ εἰς τ' ἀρμαράκι μέσα
μὲ τὰ τραγούδια πού λεγες κι ὅποὺ πολλὰ μ' ἀρέσα;
'Ιντα ἀφορμὴ ἔσκινης τὴν ὀρεξὴ σου 'ς τοῦτα
ἀπὸ τὴν πρώτη π' ἀρχίσεις τραγούδια καὶ λαγούδα;
Κι εἰς ἵντα στράτα πορτατεῖς, κι ἵντα 'ναι τὰ γυρεύγεις,
κι ἵντα 'χεις μετὰ λόγου μου καὶ θές νὰ μὲ παιδεύης;;' 610
'Ετούτα λέγει μοναχάς γιὰ τὴν φορὰν ἔκείνη,
καὶ γιὰ τὴν πρώτη ὡς ἔκει ἐβάλθη ν' ἀπομείνῃ.
Πλιὰ ἀπόκοτα δι Ρωτόκριτος τὰ πάθη του δηγάται,
κάνει την κι ἀνεδάκρυσε, κουρφὰ τόνε λυπᾶται.
Τά 'λεγε, τά 'νεθίβανε, καθένας ποὺ διαβάζει,
κι ὅποιο 'κουσε, κι ὅποιο 'καμε, μπορεῖ νὰ τὰ λογιάζῃ.
Δὲ θὲ νά χάνω τὸν καιρὸ κι ἀγνωστο νὰ μὲ πήτε,
νὰ λέγω κείνα π' δλοι σας μὲ τὴν καρδιὰ θωρεῖτε.
'Ος τὴν ἀγγή τοὶ πόνους του δι Ράκριτος ἐμίλειε,
τὸ παραθύρι σπλαχνικὰ ἀντὶς ἔκεινη ἐφίλειε. 620
Μὰ ἡ 'Αρετούσα σπλαχνικὰ τὰ το' ἥλεγε ἀφουκράτο
καὶ μόνον ἀναστέναζε, μὰ δὲν ἀπιλογῦτο.

τὸ γράμμα ἔτσι τὸ ἔλεγ κι οἱ φοβεροὶ δρκοὶ τότες,
νὰ πάη ὁ ἔνας τως νὰ βρῇ τε ἀραχνιασμένες πόρτες.
Σφίγγουνται κι ἀγκαλιάζουνται, μὲ τὴ ζερβὴ παλεύγου,
μὲ τὴ δεξὰ γιὰ νὰ βαροῦ τόπο ἀκριβὸ γυρεύγου
εἰς τὸ λαιμό, στὸ πρόσωπο, στὸ στήθος, στὸ στομάχι·
ἀνάθεμα ἔτοια μάνιτα, κακὴ ώρα σ' ἔτοια μάχη.
"Ηρίξεν ὁ Ρωτόκριτος μ' ὅλη τὴ δύναμιν του
τ' Ἀρίστου κοπανιά μπηκτὴ κοντά πρὸς τὸ βυζίν του,
κι ἡτο δαμάκι ἔωφαρσι, κι ἡ χέρα του ὡς ἔσφαλη. 1850
"Ἀριστος τοῦ τὴν ἡσφίξε 'ποκάτω στὴ μασκάλη.
Μηδὲ στροφιδὶ μάγκανου ἔτοιο σφιμὸ δὲν κάνει,
ὅσαν τὴν ἡσφίξεν αὐτὸς ἐκεὶ ποὺ τὴνε πιάνει.
"Ἡ χέρα του σκλαβώθηκε στ' ὁχθροῦ του τὴ μασκάλη,
κι ἡβανεν, ὅσο τὸ μπορεῖ, δύναμη νὰ τὴ βγάλῃ,
καὶ μὲ τὸν πόδα τὸ ζερβὸ τ' ἄλλοι τὸν πόδα ἐκράτει,
μὲ τὸ δεξὸν ἀντρειενγέτο, χάμαι τὸν ἀντιπάτει,
καὶ μὲ τὴ χέρα, ποὺ 'τονε λεύτερη, τὸν ἀμπώθει,
καὶ μὲ τὴν ἀμπωστιά 'καμε κι ἡ ἄλλη ἔσκλαβώθη.
Ράσσου, ἔαναγκαλιάζουνται, ἔανακτυποῦσι πάλι,
κι ὁ γεῖς τὸν ἄλλον ἥπασκε χάμαι στὴ γῆς νὰ βάλῃ. 1860
κατακτυποῦν τὰ σίδερα, τσὶ σάρκες τως πληγῶνου,
στέκου οἱ ρηγάδες καὶ θωροῦ, πονοῦν κι ἀναδακρυώνου.
"Ησυρεν ὁ Ρωτόκριτος τὸν "Ἀρίστον διπρός του,
κι ἐκεῖνος θεληματικῶς σιμώνει μοναχός του,
καὶ μὲ τὸ τραβοπάλεμα ἀγκαλιασμένοι ἐπέστα,
τρέχει τὸ αἷμα ποταμὸς ἐκ τοὶ πληγές τως μέσα·
παραγλιστρᾶ ὁ Ρώκριτος, πέτρα τὸν πεδουκλώνει,
κι "Ἀριστος ἀπὸ πάνω του βαρίσκει καὶ λαβώνει
παρὰ ποτὲ ὁ Ρωτόκριτος τὴ δύναμη μαζώνει, 1870
τ' Ἀρίστου δίδει κοπανιά, γιὰ πάντα τὸνε σώνει
στὸ κούτελο ἀποκατωθὶδ εἰς τὸ ζερβὸ του μάτι
τὸν ηδρηκεν ἡ πονινιαλὰ ἐκεὶ ποὺ τὸν ἐκράτει
ὅλα τὰ σίδερα περνᾶ καὶ σώνει στὰ μυαλά του,
ἡ δύναμη του τέλειωσε κι ἔχαθήκε ἡ ἀντρειά του.
Δὲν ἀπομένει ἀγδίκιωτος, μ' ἀκούστετε ἵντα γίνη·
τοῦ Ρώκριτου μάνι κοπανιά δίδει τὴν ώρα κείνη,

1842 ἀραχνιασμένες πόρτες· τοῦ "Αδη.

καὶ τὴν κοράτσα πέρασε, τὸ σιδερὸ ζυπόνι,
ἀνοίγει του δλα τ' ἄρματα, στὴ σάρκα τὸνε σώνει,
εἰς τὸ βυζὶ ἀποκατωθὶδ, εἰς τῆς καρδιᾶς τὸν τόπο,
ἐκεὶ ποὺ βρίσκεται ἡ πνοὴ κι ἡ ζῆση τῶν ἀθρώπων. 1880
μέσα στὴ σάρκα κάμποσο τὸ σιδερὸν ἐμπῆκε,
νεκρὸ πλιὰ παρὰ ζωντανὸ γιὰ τὸτες τὸν ἀφῆκε,
κι ἐλίγο λίγον ἥλειψε νὰ τόνε πάρη ὁ Χάρος.
μά 'ζησε κι ἐγιατρεύτηκε μὲ πάθη καὶ μὲ βάρος.
Τρέχου οἱ ρηγάδες νὰ τοὺς δοῦ, τρομάρα τοὺς ἐπάσε,
κι ὅλοι τως τὸ Ρωτόκριτο λέγουσι πῶς ἔχάσε.
"Ἐβγάνουσίν τως τ' ἄρματα, καὶ τὸ ζωιὸν ἐφάνη
ποιὸς εἶναι ποὺ ψυχομαχεῖ καὶ ποιὸς μπορεῖ νὰ γιάνη.
"Ωσὰν ἀθὸς καὶ λούλουδο πόχει ὁμορφιά καὶ κάλλη,
κι εἶναι στὸν κάμπο δροσερὸ μὲ μυρωδιὰ μεγάλη, 1890
κι ἔρθη τ' ἀλέτρι ἀλύπητα, βαθιὰ τὸ ξεριζώση,
ψυγῇ ζιμὶ καὶ μαραθῇ κι ἡ ὁμορφιά του λιώσῃ,
χλωμαίνει ἄν εἶναι κόκκινο, κι ἄν εἴν' ἀσπρο μαυρίζει,
καὶ μπλάβο ἄν εἶναι λιώνεται ζιμὶ καὶ κιτρινίζει,
χάνει ὁμορφιά καὶ μυρωδιά, κάλλη καὶ δροσερότη,
γερᾶ ζιμὶ καὶ ψύγεται καὶ πλιὸ δὲν ἔχει νιότη,
ἔτσι ἥτον κι εἰς τὸν "Ἀρίστο, δοντεν ἡ ψή του βγῆκε,
μὲ δίχως αἷμα ἀσπρο, χλωμό, ψυμένο τὸν ἀφῆκε.

ΜΕΡΟΣ Ε'

Σημάδια τῆς ξεφάντωσης

(767 - 818)

"Ηρθεν ἡ ώρα κι ὁ καιρὸς κι ἡ μέρα ξημερώνει
νὰ φανερώσῃ ὁ Ρώκριτος τὸ πρόσωπο ποὺ χώνει.
"Ἐφάνη ὀλόχαρη ἡ αὐγὴ καὶ τὴ δροσούλα ρίχνει,
σημάδια τῆς ξεφάντωσης κείνη τὴν ώρα δείχνει.
Χορτάρια βγήκασι στὴ γῆς, τὰ δεντρουλάκια ἀθίσα,
κι ἀπὸ τε ἀγκάλες τ' οδρανοῦ γλυκὺς βορρᾶς ἐφύσα,
τὰ περιγιάλια λάμπασι κι ἡ θάλασσα κοιμάτο,
γλυκὺς σκοπὸς εἰς τὰ δεντρά κι εἰς τὰ νερά γρικάτο.

ολόχαρη και λαμπυρή ή μέρα ξημερώνει,
εγέλαν ή 'Ανατολή κι ή Δύση καμαράνει.

'Ο ήλιος τις ἀκτίνες του παρά ποτὲ στολίζει
μὲ λάψη, κι δла τὰ βουνά και κάμπους δόμορφίζει.

Χαμοπετώντας τὰ πουλιά ἐγλυκοκιλαηδοῦσα,
στὰ κλωναράκια τῷ δεντρῷ ἐσμίγαν κι ἐφιλούσα, 780
δυὸ δυὸ ἐξευγαράνασι, ζεστὸς καιρὸς ἔκινα,
ἐσμιζες, γάμους και χαρὲς ἐδείχνασιν και κεῖνα·
ἐσκόρπισεν ή συννεφιά, οἱ ἀντάρες ἔχαθῆκα,
πολλὰ σημάδια τοῇ χαρᾶς στὸν οὐρανὸν φανῆκα·
παρὰ ποτὲ τῶς λαμπυρὰ τριγύρου στολισμένα
στὸν οὐρανὸν εἰν' τὰ νέφαλα σὰν παραχρουσωμένα.

Τὰ πάθη πλιὸ δὲν κιλαηδεῖ τὸ πρικαμένο ἀηδόνι,
ἀμὴ πετᾶ πασίχαρο, μ' ἄλλα πουλιὰ σιμώνει.

Γελοῦν τοῃ χώρας τὰ στενά, κι οἱ στράτες καμαράνουν,
δла γρικοῦν κουρφές χαρὲς κι δла τοὶ φανερώνουν. 790
και μὲς στῇ σκοτεινή φλακή ποὺ 'τον ή 'Αρετούσα
ἐμπήκα δυὸ δμορφα πουλιά κι ἐγλυκοκιλαηδοῦσα
στὴν κεφαλὴ τῆς 'Αρετῆς συχνὰ χαμοπετοῦσι·
και φαίνεται σου και χαρὲς μεγάλες προμηνοῦσι·
πάλι μὲ τὸν κιλαηδισμὸν ἐκ τῇ φλακῆν ἐφύγα,
ἀγκαλιαστά, περιπλεκτά τοὶ μοῦρες τῶς ἐσμίγα.

'Η Νένα, πού 'το φρόνιμη γυναίκα τοῦ καιροῦ τῆς,
κι ἥκουσε κι εἶδεν και πολλά, ἥβαλε μὲς στὸ νοῦ τῆς
τὸ πῶς ἐτούτα τὰ πουλιά ποὺ σμίξαν ἔτσι διάδι
χαρὰ μεγάλη προμηνοῦ και γάμου είναι σημάδι· 800

λέει : «'Αρετούσα, κάτεχε, 'ς καλὸ πολὺ τὸ πιάνω
ἐτούτο, πού 'ρθαν τὰ πουλιά στὴν κεφαλὴ σου ἀπάνω·
σημάδι 'ναι τοῦ γάμου σου, κι ώρα καλὴ ώρα νά 'ναι,
γιὰ δέ, κι δτι 'ναι γιὰ καλὸ στὸ λογισμὸ σου βάνε.

'Ος πότε θὲ νά κάθεσαι στὸ βράδυ, θυγατέρα,
νά διώχνης τόσες προξενίες ποὺ τοῦ κυροῦ σου φέρα;
κι ώστε ποὺ τὸ Ρωτόκριτο νά στέκης ν' ἀνιμένης,
ἐσὺ ἀπὸ τούτην τῇ φλακή, ώστε νά ζῆς, δὲ βγαίνεις,
παρὰ 'ς τὸ θέλει ὁ κύρης σου νά τοῦ θεληματέψης.
Μή βούλεσαι ἀνημπόρετα πράματα νά γυρέψης,

810

797 γυναίκα τοῦ καιροῦ τῆς : Ξριμη στὰ χρόνια.

και χίλιοι χρόνοι ἀνὲ διαβοῦ, δὲν τόνε κάνεις ταίρι,
κι ώστε νὰ ζῆ, δὲν ἔρχεται πρὸς τὰ δικά μας μέρη,
κι ἄν ἀποθάνη ὁ κύρης σου, παραγγελιάν ἀφήνει,
κι δσοι ἀπομεινούν πίσω του, ξορίζουν τον κι ἐκεῖνοι.
Λοιπό, κερά μου, σκόλασε τὸ λογισμὸ τὸν ἔχεις,
κι δέξοντας γίνεται ἀντρας σου, κάμε νὰ τὸ κατέχης,
αὐτὸς ὅπου πολέμησε κι ἐγλιτώσεν τῇ χώρᾳ,
πέ το κι ἐσύ πῶς τόνε θές, και νὰ βρεθῇ καλὴ ώρα.

Τὸ μοιρολόγι τῆς 'Αρετούσας

(985 - 1048)

«Ρωτόκριτε, ίντα θέλω πλιὸ τῇ ζήσῃ νὰ μακραίνω ;
ποιὰ ὀλπίδα πλιὸ μοῦ πόμεινε και θέλω ν' ἀνιμένω ;
δίχως σου πῶς εἰν' μπορετὸ στὸν κόσμο πλιὸ νὰ ζῆσω ;
ἀνάθεμα τὸ ριζικό 'ς τὰ φύλαγεν ὀπίσω !

Μὲ τὴ ζωὴ σου 'χα ζωὴ, και μὲ τὸ φῶς σου έθώρου·
τὰ πάθη μου θυμώντας σου ἐπέρνου σὺν ἐμπόρου,
τὸν ἑαυτό μου ἀρνήθηκα, και μετὰ σέναν ἥμου,
στὸ θέλημά σου βρίσκετο θάνατος και ζωὴ μου.
Ξύπνου μου σ' είχα μὲς στὸ νοῦ, κοιμώντας στ' ὀνειρό μου,
κι ἐτούτη ή θύμησή 'τονε πάντα τὸ γιατρικό μου.

'Αρνήθηκα τὰ πλούτη μου, τὸν κύρη και τὴ μάνα,
ποτὲ δὲν ἐβαρέθηκα τὰ πάθη ποὺ μοῦ κάνα.

Θυμώντας σου, Ρωτόκριτε, πῶς μοῦ 'σου νοικοκύρης,
ἐγίνουσου και μάνα μου, ἐγίνουσου και κύρης.

Μὲ τὸ παλέτσι τνύθηκα και στ' ἄχερα κοιμοῦμαι,
και τὴ φτωχειὰ δὲν τὴν ψηφῶ, τὰ πάθη δὲ βαριοῦμαι. 1000

Γιὰ σένα ἀφῆκα τὶς ἀφεντιές κι ἐμίσησα τὰ πλούτη,
γιὰ σένα μὲ σφαλίσασιν εἰς τὴν φλακῆν ἐτούτη·

γιὰ σέναν ἐνεστέναζα, γιὰ σέναν είχα πόνους,
γιὰ σένα βασανίζομαι σήμερο πέντε χρόνους.

Τσι πρίκες δὲν ἐγέρνευγα, τσι πόνους δὲν ἐγρίκου,
μὲ τὴ δική σου θύμηση τὸ ριζικὸν ἐνίκου.

Μοίρα μου, κι ίντα λείπεσαι νὰ κάνης πλιὸ σ' ἐμένα;
τὴ σήμερο μ' ἐνίκησες κι δχι στὰ περασμένα.

'Ο,τι κι ἄν είχα πήρες τα, ίντ' ἄλλο σ' ἀπομένει,
κι ίντα ἀνιμένει πλιὸ νὰ δῃ ἔνας δικὸν κερδαίνει;

990

1000

1010

Τούτη ή ἀγάπη ή μπιστική μὲ τὴ χαρὰ τελειώθη,
καὶ πλερωμῇ στὰ βάσανα μεγάλη τῶς ἐδόθη·
καὶ καθανεῖς ποὺ διάβασεν, ἐδὰ ὅς τὸ κατέχῃ,
μὴ χάνεται στὰ κίντυνα, μὰ πάντα ὀλπίδα ὅς ἔχῃ.
Κι ἐκείνον ὅπου κόπιασε, ὅς τὸν καληνωρίζου,
κι ὅς συμπαθοῦν τὰ σφάλματα ἐκείνοι ποὺ γνωρίζου.
Ἐσίμωσε τὸ ξύλο μου, τὸ ράξιμο γυρεύγει,
ἥρθε σ' ἀνάβαθμα νερά καὶ πλιό δὲν κιντυνεύγει.
Θωρᾶ τὸν οὐρανὸν γελᾶ, τὴ γῆς καὶ καμαράνει,
καὶ σὲ λιμιώνα ἀνάπαψης ἡραξε τὸ τιμόνι. 1530
Σ βάθη πελάγου ἀρμένιζα, μὰ 'δά 'ρθα στὸ λιμιώνα,
πλιό δὲ φοβοῦμαι ταραχές, μάνιτες καὶ χειμώνα.
Θωρᾶ πολλοὶ χαρήκασι κι ἐκουρφοκαμαρᾶσα,
κι δοσοὶ κλουθοῦσα ἀπὸ μακρά, ἐδὰ κοντὰ σιμᾶσα.
Ἡ γῆς ἐβγάνει τὴ βοή, δὲν ἀέρας καὶ μουγκρίζει,
καὶ μιὰ βροντὴ στὸν οὐρανὸν τες ὀχθρούς μου φοβερίζει,
ἐκείνους τους κακόγλωσσους, ποὺ ψέγουν δὲν δοδσι,
κι ἀπόκει δὲν κατέχουσι τὴν ἄλφα σκιάς νὰ ποδσ.

Θωρᾶ πολλοὺς καὶ πεθυμοῦ, κι ἔχω το γρικημένα,
νὰ μάθουν τίς ἐκόπιασε εἰς τ' ἀπανωγραμμένα, 1540
κι ἔγῳ δὲ θὲ νὰ κουφευτῶ κι ἀγγώριστο νὰ μ' ἔχου,
μὰ θέλω νὰ φανερωθῶ κι δλοι νὰ μὲ κατέχου.
Βιτσέντζος εἰν' δ ποιητής κι εἰς τὴ γενιά Κορνάρος,
ποὺ νὰ βρεθῇ ἀκριμάτιστος δηνε τὸν πάρη δ Χάρος.
Στὴ Στείαν ἐγεννήθηκε, στὴ Στείαν ἐνεθράφη,
έκει 'καμε κι ἐκόπιασε ἐτούτα ποὺ σᾶς γράφει.
Στὸ Κάστρον ἐπαντρεύτηκε, σὰν ἀρμηνεύγ' ἡ φύση:
τὸ τέλος του ἔχει νὰ γενῆ δπου δ Θεός δρίση.

Ἡ σοφία τοῦ ποιητῆ

ΓΝΩΜΙΚΑ ΚΑΙ ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΑ

Εἰσὲ παλάτια βασιλιῶ τὰ μάτια δηνε στραφοῦσι
πρέπει νὰ τὰ δοξάζουσι καὶ νὰ τὰ προσκυνοῦσι,
1545 Στείαν ἡ Σητεία τῆς Ἀνατολικῆς Κρήτης.— 1547 Κάστρο τὸ Μεγάλο Κάστρο,
τὸ σημερινὸ 'Ηράκλειο.

γιατὶ οἱ αὐλές τῶν ἀφεντῶν ἔχουν αὐτιά κι ἀκούσι,
καὶ τὰ τειχὶα τοῦ παλατιοῦ μάτια καὶ συντηροῦσι.

A 187 - 190

Πούρι τ' ἀθρώπου δόθηκε, κι εἶναι τὸ φυσικόν του,
νὰ διαμετρῷ τὰ πράματα μὲ τὸ λογαριασμὸν του,
κι ἐσὺ ἵντα μέτρος ἡκαμες σὲ τοῦτα ποὺ μοῦ λέγεις,
θωρᾶ κι ἀφήνεις τὸ καλὸ καὶ τὸ κακὸ διαλέγεις.

A 199 - 202

Γρικήσετε τοῦ Ἐρωτα θαμάσματα τὰ κάνει,
κι εἰσὲ θανάτους ἑκατό, δο' ἀγαποῦν, τσὶ βάνει'
πληθαίνει τως τὴν δρεξη καὶ δύναμη τῶς διδει,
μαθαίνει τσὶ νὰ πολεμοῦ τὴ νύκτα στὸ σκοτῖδι,
κάνει τὸν ἀκριβὸ φτηνό, τὸν ἀσκημο ἐρωτάρη,
κάνει καὶ τὸν ἀνήμπορο ἀντρα καὶ παλικάρι,
τὸ φοβιτσάρην ἀφοβο, πρόθυμο τὸν ὀκνιάρη,
κάνει καὶ τὸν ἀκάτεχο νὰ ξέρη πᾶσα χάρη.

A 543 - 550

'Απ' δ, τι κάλλη ᔹχει ἀθρωπος, τὰ λόγια 'χουν τὴ χάρη
νὰ κάνουσι κάθε καρδιὰ παρηγοριὰ νὰ πάρη,
κι δπου κατέχει νὰ μιλῇ μὲ γνώση καὶ μὲ τρόπο,
κάνει καὶ κλαΐσιν καὶ γελοῦ τὰ μάτια τῶν ἀνθρώπων.

A 887 - 890

Τὰ μάτια δὲν καλοθωροῦ στὸ μάκρεμα τοῦ τόπου,
μὰ πλιὰ μακρὰ καὶ πλιὰ καλὰ θωρεὶ ἡ καρδιὰ τ' ἀθρώπου.
ἐκείνη βλέπει στὰ μακρὰ καὶ στὰ κοντὰ γνωρίζει,
κι εἰς ἔναν τόπο βρίσκεται κι εἰσὲ πολλοὺς γυρίζει.
Τὰ μάτια, νά 'ναι κι ἀνοικτά, τὴ νύκτα δὲ θωροῦσι,
μέρα καὶ νύκτα τσῆ καρδιᾶς τὰ μάτια συντηροῦσι,
χίλια μάτια 'χει δ λογισμός, μεροῦ νυκτοῦ βιγλίζουν.

A 1077 - 1084

Μὰ δλα γιὰ μένα σφάλασι καὶ πᾶσιν ἄνω κάτω,
γιὰ μὲ ξαναγεννήθηκεν ἡ φύση τῶν πραμάτω.

Γ 1277 - 1278